

ІВАН ФРАНКО В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА ТА ПОЗА НИМ

Михайло Гнатюк
доктор філ. наук,
професор,
дійсний член НТШ,
м. Львів

Схильність Івана Франка до наукового способу мислення проявилася ще в роки його навчання у Львівському університеті. У 70-80-х роках XIX ст. він надрукував низку науково-публіцистичних статей: «Наука і її взаємини з працюючими класами» (1878), «Кілька слів о тім, як нам упорядкувати і провадити наші людські видавництва» (1882). У цих розвідках молодий літератор та учений роздумував, як наука, просвіта народу мають вплинути на майбутній поступ людства, яку роль у цьому процесі відіграє широка освіта, в тому числі книговидавнича діяльність серед українців Галичини та Наддніпрянщини. З того часу почалася активна співпраця І. Франка-вченого з культурно-освітніми установами, такими, як товариство «Просвіта» (1868) та Товариство ім. Шевченка (1873), яке на той час мало літературний характер. У журналі «Зоря», що його видавало Товариство, І. Франко опублікував свої художні твори, серед них повість «Захар Беркут», драму «Украдене щастя», ряд літературно-критичних статей та матеріалів з фольклористики та етнографії, серед них ґрунтовну розвідку «Жіноча недоля в руських піснях народних». Але, як зазначає доктор історичних наук **Богдан Якимович**, «особливий вплив І. Франка відчутно після реорганізації «Зорі» в «Літературно-науковий вістник», після відзначення 100-ліття нової української літератури 1898 року, коли І. Франко разом із М. Грушевським, О. Маковеєм, а далі В. Гнатюком стає співредактором часопису, який перетворюється у всеукраїнський культурологічний журнал, єдиний, що виходив українською мовою аж до перенесення редакції в Київ 1907 р.»¹

У 80-х роках XIX ст. письменник і вчений Іван Франко розумів, що Товариство ім. Шевченка слід реформувати, зробивши його науковою інституцією. Про таку реформу він дискутував з **Олександром Кониським** під час поїздки до Києва у 1886 році. Ще раніше Іван Франко разом із тодішнім головою Товариства **Олександром Барвінським** опрацьовував його статут, взявши за взірць статут аналогічного Краківського товариства приятелів наук. За задумом І. Франка, майбутнє Наукове товариство ім. Шевченка в умовах бездержавності української нації мало стати центром інтелектуального життя українців, які проживали в межах двох імперій – Російської та Австро-Угорської. Особливий акцент при цьому ставився на вихованні молодих українських наукових сил.

Дискусії щодо перетворення Товариства ім. Шевченка на наукове продовжувалися і в 90-х роках XIX ст., коли партія народовців Галичини, що мала більшість у товаристві, не сприймала тих, хто орієнтувався на радикальні погляди у суспільному та культурному житті. У запропонованому І. Франком та О. Барвінським статуті «акцент зроблено на наукові дослідження з української та слов'янської філології, з історії русько-української літератури і мистецтва, з історії, археології України-Руси, а також із філософських, політичних, економічних і правничих, математичних, природничих із географією та лікарських наук»². У той час (1892) одного з авторів нового статуту – Івана Франка – не прийняли в дійсні члени товариства. Це було наслідком політичного протистояння між радикалами, до яких він належав, та народовцями. Іван Франко причетний до удосконалення трьох статутів Товариства (1892, 1898, 1904 рр.).

Після здобуття вченого ступеня доктора філософії (1893) Іван Франко робить спробу зайняти місце викладача руської словесності у Львівському університеті. На основі колоквиуму з руської літератури та блискуче прочитаної габілітаційної лекції «Розбір «Наймички» Тараса Шевченка» експертна комісія (**Антоній Каліна та Михайло Грушевський**) внесла пропозицію скерувати належні документи до австрійського міністерства освіти на затвердження. На жаль, через по-

¹Якимович Б. Іван Франко – видавець. Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. С. 232.

²Франко І. Товариство імені Шевченка. Іван Франко. Додаткові томи до: І. Франко. Збір. творів: У 50 т. Т. 53. С. 271.

зицію тодішнього намісника Галичини **Казимира Бадені** Іван Франко не став викладачем університету. Активній праці І. Франка у перетвореному вже у Наукове товариство імені Шевченка сприяв переїзд М. Грушевського до Львова. Товариство стало тією інституцією, у якій вчений зміг розкрити свої багатосторонні зацікавлення вченого-гуманітарія. У 1898 році у Львові відбулося величаве святкування 100-річчя нової української літератури та 25-річчя творчої діяльності І. Франка. З того часу почалося «золоте десятиріччя» надзвичайно інтенсивної співпраці Івана Франка, Михайла Грушевського та **Володимира Гнатюка** в основних українських наукових та освітніх інституціях. Разом з М. Грушевським та В. Гнатюком І. Франко видає «Літературно-науковий вістник» та активно працює в «Українсько-руській видавничій спілці».

Іван Франко і Михайло Грушевський пильно стежили за художніми та науковими досягненнями один одного. Іван Франко високо цінував праці М. Грушевського «Ілюстрована історія України», «Очерк истории украинского народа» та перші сім томів «Історії України-Руси». При цьому він висловлював свої зауваги щодо перекладу історичних джерел та наукового стилю перших томів. Наукова істина, як для І. Франка, так і для М. Грушевського, була визначальною, а дискусії учених на теми історії, філології, фольклористики, мистецтвознавства допомагали віднайденню наукової істини.

У 1902 році ці два найвидатніші інтелектуали України поселилися по сусідству на Софіївському пагорбі у Львові: тут вони мали можливість щоденно обговорювати результати своєї роботи та ділитися планами на майбутнє. Обидва учені причетні до становлення наукового та організаційного таланту Володимира Гнатюка. Михайло Грушевський у 1898 році посприяв В. Гнатюку стати секретарем Наукового товариства ім. Шевченка та співпрацювати в Українсько-Руській Видавничій Спілці.

Як учений та організатор науки В. Гнатюк причетний до видання збірки І. Франка «Мій Измагд». Діяльною була участь молодого тоді В. Гнатюка в роботі ювілейного комітету 25-річчя творчості І. Франка (організатор та голова). За його ініціативи був надрукований збірник «Привіт Івану Франку» з працями письменників, присвячених ювілярові, а також список творів ювіляра на семи друкованих аркушах. На жаль, **Агатангел Кримський** не закінчив біографії І. Франка, тому вона не ввійшла у збірник. Ювілейний комітет під орудою В. Гнатюка випустив також збірку музичних композицій до поезій І. Франка під назвою «Зів'яле листя».

Як дійсний член та член президії НТШ (від 1897 року) Іван Франко став референтом філологічної секції. І у видавництві НТШ і поза ним, І. Франко-учений публікував статті, які переважно стосувалися історії української літератури, компаративістики. Визначальною була його участь у виданні «Записок Наукового товариства ім. Шевченка», на сторінках якого він надрукував своє дисертаційне дослідження «Варлаам і Йоасаф, старохристиянський роман та його літературна історія» (1895), ряд історичних та медієвістичних праць: «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди» (5 томів, 1902–1905), «Студії над українськими народними піснями»

(4 томи, 1907–1912), «Слово о Лазаревѣ Воскресеніи: Староруська поема на апокрифічні теми» (1900), «Апокрифічне Євангеліє псевдо-Матвія і його сліди в українсько-руським письменстві» (1900), «Новий причинок до студій над Іваном Вишенським» (1900), «Хмельниччина 1648– [16]49 у сучасних віршах» (1898), «Галицький москаль-чарівник» (1899), «Король Балагулів». Антін Шашкевич і його українські вірші» (1904), «Слово про збурення пекла. Українська пасійна драма» (1908) та ін.

У статтях про українську літературу давнього періоду та епохи середньовіччя вчений акцентував на впливі змісту і форми цих творів на нову українську літературу. Ці ідеї він обґрунтував у статті «Карпаторуське письменство XVII-XVIII вв.» («Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка», 1900). На думку Івана Франка, загальноєвропейські культурні впливи спричинилися до появи нового українського письменства, орієнтованого на зв'язок з народом: «Обхідною дорогою, через польський романтизм і чеський панславізм, дійшли деякі талановиті русини до нового зближення з рідним народом, поклали в 30-х рр. основи народної літератури. Карпатська територія дала тому новому рухові талановитого співробітника в особі Вагилевича, поміж інших у Миколі Устияновичі, Антоні Могильницькім, Йоасафаті Кобринськім, а в другій половині XIX віку видала Юрія Федьковича»³...

У «Записках...» вчений опублікував декілька теоретико-методологічних студій з літературознавства, серед них «Теорія і розвій історії літератури», яка була вступом до «Історії української літератури». У цій студії вчений полемізував з тими, хто заперечував існування української літератури. Іван Франко трактував її як «літературу, що виростає на території, заселеній українським народом і в тісному зв'язку з історією того народу. Розбираємо її усну традицію, багату і різномірну як мало в якого європейського народу і її письменні пам'ятки від самих початків»⁴.

На початку 1908 року Іван Франко отримав від Петербурзького товариства імені Т.Г. Шевченка пропозицію видати свою «Історію української літератури». У листі-відповіді від 13.01.1908 року він писав: «Радо приймаю Ваше пропозиція друкувати мою «Історію української літератури» і працюю власне над останньою редакцією рукопису, який займе ще кілька тижнів часу. Щодо числа примірників, то просив би друкувати не 6000, а 3000, бо се могло б стати на перешкоді новому поправленому виданню[...]»⁵ На жаль, цей задум автора не був реалізований. Праця «Історія української літератури. Частина перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського» містить 19 розділів, вперше опублікована в сороковому томі 50-томного видання творів І. Франка. Незважаючи на окремі повторення, пропуски, незакінчені фрази, ця праця, поєднуючи в собі історію письменства та хрестоматію, стала «канонем» історії літератури для наступних поколінь літературознавців.

На сторінках «Записок Наукового товариства ім. Шевченка» друкувалася також значна кількість Франкових рецензій, відгуків, оглядів, бібліографічних нотаток, що стосувалися проблем тогочасної української історії, філології та етнографії. Поряд з цим «Записки...» набули характеру наукового ревію, тут публікувалися Франкові реферативні

³Франко І. Карпаторуське письменство XVII-XVIII вв. Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 32. С. 219.

⁴Франко І. Теорія і розвій історії літератури. Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 40. С. 18.

⁵Франко І. Лист до Петербурзького товариства імені Т.Г. Шевченка від 13 січня 1908 р. Іван Франко. Збір. творів : У 50 т. Т. 50. С. 350.

огляди та рецензії на найновіші праці тогочасної європейської гуманітаристики.

На особливу увагу заслуговують Франкові дослідження, які вийшли друком окремими відбитками у серії видань НТШ: «Лук'ян Кобилиця. Епізод з історії Гуцульщини в першій половині XIX в.» (1902), «Наливайко в мідянім биці: Причинок до історії легенди» (1906), «Пісня про Правду і Неправду» (1906), «До історії українського вертепу XVIII в.» (1906), «Слово о збуренні пекла» (1908). За підрахунками Богдана Якимовича, Іван Франко надрукував 13 окремих відбитків своїх праць: *«Найбільший талант І. Франка як керівника проектів і упорядника творчої спадщини своїх попередників виявився в підготові до друку двох академічних видань у серії НТШ «Українсько-Руська Бібліотека» (видавала філологічна секція): першого повного і критичного видання «Писань Осипа Юрія Федьковича» (Львів, 1902-1918, в 4-х т., 7 кн.)»*⁶. До роботи над цим виданням І. Франко залучив **Олександра Колессу** та **Осипа Маковея**.

Найбільшу частку у наукових літературознавчих студіях І. Франка займає шевченкознавство. Від перших статей про геніального поета, друкованих у «Світі» («Причинки до оцінення поезій Шевченка» та «Темне царство» - 1881) до глибокого прочитання творчості поета у статті «Із секретів поетичної творчості» – такий шлях Івана Франка як шевченкознавця. На схилі життя статтю «Темне царство» (1914) Іван Франко допрацював, значною мірою позбувшись впливу «реальної критики», під впливом якої він перебував у 80-х роках XIX ст.

Схильність Івана Франка до порівняльного студювання літературних творів виявилася в аналізі шевченкового «Перебенді» (1889). Вчений вважає, що у справжнього поета тільки високі «поетичні» вимоги, переплавлені в його чутливій душі з ідейною гармонією, можуть розбуджувати *«почуття політичне»*. Для Івана Франка однаково важливими є «утилітарні» функції літератури і політики, адже, на його думку, література є *«функцією суспільною утилітарною в високім значенні того слова»*⁷.

Однією з найґрунтовніших шевченкознавчих розвідок І. Франка, друкованих на сторінках «Записок Наукового товариства ім. Т. Шевченка» (1895), була студія «Розбір «Наймички» Тараса Шевченка», прочитана як габілітаційна лекція у Львівському університеті. Поема «Наймичка» у студії вченого розглядається у контексті світової літератури. Висновок дослідника – сюжетна канва твору міцно закорінена в український національний ґрунт, своєю кронею поема сягає інтернаціональної сфери. Такі твори вносять національні вартості українців у світову скарбницю. *«Учений вбачає силу Шевченкового генія у вмінні поєднувати національне з загальнолюдським»*⁸.

Наукова істина для Франка-вченого була дуже важливою. Це стосувалося, зокрема, вивчення і популяризації творчості Тараса Шевченка, що було одним із основних завдань НТШ. Ще 1890 р. Товариство ім. Шевченка разом з

Іван Франко. 1898 р.

«Просвітою» вирішило видавати твори поета. Іван Франко увійшов до складу редакційного комітету разом з **Омелянном Огоновським**, **Олександром Барвінським** та **Володимиром Коцовським**. Учений усвідомлював національну вагу такого видання, порівнював свою працю в комітеті з столітньою роботою німецьких філологів над виданням творів **Й. В. Гете**.

Іван Франко віддавав належне філологічним дослідженням свого університетського вчителя О. Огоновського як чільного діяча НТШ і «Просвіти» та автора «Історії руської літератури», в якій уперше опубліковані біографічні та бібліографічні матеріали. І. Франко визнавав його заслугу *«старанного компілятора і популяризатора всіх доступних звісток біо-бібліографічних»*⁹. Водночас учений звертав увагу і на хибі у текстологічній праці професора О. Огоновського.

Усвідомлюючи, що чимало важливих документів, які засвідчували факти з життя і творчості Т. Шевченка та рукописи його творів, розкидані по всій Росії, Франко передбачав, що редакційний комітет матиме *«дуже трудну роботу і певно що не зможе робити в сь о г о, чого би широкому загалові бажалося. Се ще праця на довгі роки. Коли наш комітет зробить хоч д е щ о, посуне хоч о кілька кроків наперед наше знання Шевченкових творів, то й се буде добре»*¹⁰.

На той час найважливішим завданням для Франка було зібрати якнайбільше матеріалів для написання життєпису

⁶ Якимович Б. Іван Франко – видавець. Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. С. 237.

⁷ Франко І. Передне слово [До видання: Шевченко Т. Г. „Перебендя”. Львів, 1889. Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 27. С. 289.

⁸ Гнатюк М. Шевченкознавчі обрії Івана Франка. Михайло Гнатюк. Франко І. Шевченкознавчі студії. Львів : Світ, 2005. С. 21.

⁹ Франко І. Професор Омелян Огоновський. Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 43. С. 381.

¹⁰ Франко І. Про видання творів Шевченка. Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 28. С. 59-60.

¹¹ Франко І. Передмова до видання: Твори Тараса Шевченка. Кобзар. Т. 1 (1838-1847). Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 37. С. 563.

Володимир Гнатюк

великого поета. Однак, дізнавшись про намір інших членів редакційного комітету видати «обкроєного» Шевченка, він прилюдно зрікся роботи в комітеті.

Вчений добре розумів, що видання творів великого поета, здійснене в Галичині, як і Женевське та Празьке видання, мали певні хиби. У 1867 році у Львові вийшло друком перше в Галичині видання поезій Т. Шевченка, яке «було не критичним, упорядковане без ладу, з багатьма помилками».

У 1877 році в Празі вийшло двотомне видання творів Шевченка, сильною стороною якого було те, що в ньому надруковано віднайдені рукописні твори великого поета, а хибою – те, що до нього потрапили твори, які не належали авторові.

Доволі критично ставився І. Франко до текстологічної роботи популярних видань 90-х років XIX ст. У 1908 р. у передмові до свого видання двотомного «Кобзаря» він писав: «Я провірив перший том видання Ом. Огоновського з першодруками і вже тут переконався, який занедбаний текст дають наші галицькі видання»¹¹.

На протипагу виданню О. Огоновського, Франко намагався охопити всі шевченкознавчі дослідження того часу, бібліографічні покажчики, присвячені творчості поета. Він вважав, що видання творів українського генія (1907) Товариством «мусить відтепер стати основою для всіх дальших студій над поезією нашого безсмертного Кобзаря»¹². На жаль, і це видання виявилось неповним.

Іван Франко найбільше праці вклав у це видання, яке «стало одним із найважливіших видавничих проєктів НТШ. Таким робом, він фактично здійснив нереалізований проєкт видання позацензурного «Кобзаря», що планував зробити та не виконав М. Драгоманов у Женеві»¹³.

¹²Там само. С. 563.

¹³Якимович Б. Іван Франко – видавець. Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. С. 277.

¹⁴Франко І. Двоязычність і дволичність. . Франко І. Додаткові томи до : Франко І. Збір. творів : У 50 т. Т. 54. С. 602–603.

¹⁵Сербенська О. Комунікативна функція терміна: Теоретичні засади і практика Івана Франка. Франкознавчі студії. Випуск четвертий. Дрогобич: Коло, 2007. С. 765.

Як член мовної комісії НТШ (з 1900 року) Франко активно розробляв теоретичні питання української мови, виступаючи на засіданнях з ґрунтовними доповідями. У них висвітлювалися проблеми функціонування української мови, її історії, лексикології та діалектології. Часто мовознавчі засідання НТШ супроводжувалися дискусіями з Михайлом Грушевським та українськими письменниками **Борисом Грінченком** та **Іваном Нечуєм-Левицьким**. Пізніше ці дискусії ставали основою публікацій на сторінках «Записок НТШ», наукових мовознавчих розвідок вченого: «Етимологія і фонетика в южно-руській літературі» (1894), «Двоязычність і дволичність» (1905), «Причинки до української ономастики» (1906).

У статті «Двоязычність і дволичність» І. Франко обґрунтував поняття рідної мови: «Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпша для мене від усякої іншої, і що мені вадить при нагоді заміняти її на всяку іншу? Практик-утилітарист, не задумуючися ані хвилини, скаже – пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей з людьми, і, маючи до вибору, я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: “Pardon, tu n e m a e ш д о в и б о р у; в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінятися з ким иншим своєю шкірою”¹⁴.

У виданнях НТШ Іван Франко утверджував українську наукову мову. «Доволі вузьким було коло тогочасних творців українських наукових текстів – М. Драгоманов, К. Михальчук, С. Подолинський, І. Верхратський, А. Кримський, М. Сумцов, І. Франко, В. Гнатюк. Але ці «високі умом і серцем» люди, з поважною європейською освітою, які вільно писали багатьма мовами, своєю жертволюбністю, подвижницькою діяльністю зробили усе можливе і, мабуть, навіть те, що «поза межами можливого», щоб ніяких антрактів у розвитку науки українською мовою не сміло бути»¹⁵.

Одночасно з літературною та видавничою діяльністю учений активно працював в археографічній, етнографічній, правничій, статистичній, бібліографічній комісіях НТШ. Він впливав на тематику досліджень та видавничі плани Товариства у «Записках НТШ у Львові», які з 1892 року були спільним виданням всіх секцій, а від 1897 р. стали органом філологічної та історико-філософської.

Діяльною була участь Івана Франка й у етнографічній комісії НТШ, головою якої він був у 1898–1900 та 1908–1913 роках. Як редактор та автор ряду статей вчений готував ряд випусків «Етнографічного збірника». Він брав діяльну участь у редагуванні перших семи томів видання «Матеріалів до українсько-руської етнології», започаткованих у 1899 році. Від 1909 року збірник виходив під назвою «Матеріали до української етнології», на сторінках якого друкувалися народознавчі, історичні, археологічні та антропологічні студії. Важливою частиною роботи етнографічних досліджень вченого було складання програм для науково-етнографічних досліджень, публікація різноманітних матеріалів про господарську діяльність, сімейний та громадський побут, звичаї та обряди, народне мистецтво, зразки народного фольклору.

Учасники та викладачі Наукових курсів українознавства у Львові.
У другому ряду по центру сидять Федір Вовк, Михайло Грушевський та Іван Франко

Вчений був автором циклу фольклористичних розвідок «Студії над українськими народними піснями» (1907–1912, «Записки НТШ»; окреме видання 1913), в яких, дотримуючись історико-порівняльного методу, значну увагу приділив текстологічному аналізу при визначенні варіантів народних пісень.

На початку XX ст. Іван Франко видав у «Етнографічному збірнику НТШ» три великі томи у 6-и випусках «Галицько-руських народних приповідок» (тт. X, XVI, XXIII, XXIV, XXVII, XXVIII): у 1905 р. – перший том, у 1908 р. – другий, у 1910 – третій. Кожен том супроводжувався ґрунтовною передмовою автора. У 1895 році Іван Франко та Володимир Гнатюк звернулися до громадськості Галичини з відозвами «В справі збирання етнографічних матеріалів», «До збирання етнографічних матеріалів», у яких наголошували на потребі проводити польові дослідження. Зібрані експедиціями матеріали стали основою створення музею НТШ.

У 1904 р. Іван Франко сам брав активну участь у роботі етнографічної експедиції, що її організували НТШ та Народознавче товариство австрійської етнографії. План цієї експедиції вчений обговорив з головою товариства *Міхалем Габерляндтом*¹⁶ Крім нього у роботі цієї експедиції брали участь наддніпрянець професор університету Сорбонни *Федір Вовк* та молодий етнограф галичанин *Зенон Кузеля*. На основі зібраних ними матеріалів Франко опублікував 1905 року у часописі «Zeitschrift für österreichische Volkskunde» працю «Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland», яка викликала широкий резонанс у колі австрійських вчених-етнографів. У цій праці автор писав:

*«В останніх десятиріччях XIX століття в Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові виник центр наукових досліджень і публікацій, який, завдяки сприятливому збігові обставин, також обіцяє зробити багато корисного для етнографічного та етнологічного дослідження країни і дійсно дотепер уже досяг набагато більшого, ніж це було під силу попереднім поколінням»*¹⁷. Згодом матеріал експедиції увійшов до експозиції музею НТШ, офіційно відкритого уже після смерті І. Франка у 1921 році.

У археографічній комісії НТШ І. Франко працював з часу її заснування в 1896 р. Як заступник Голови (М. Грушевського) вчений брав активну участь у виданні багатотомних серій «Жерела до історії України-Руси» та «Пам'ятки українсько-руського письменства», в якій опублікував 5 томів «Апокрифів і легенд з українських рукописів». Це видання містило апокрифи Старого Завіту (1896), апокрифічні Євангелія (1899), апокрифічні діяння апостолів (1902), есхатологічні апокрифи, автентичні життя святих та легенди про них (1910).

Зацікавленість І. Франка дослідженням апокрифів передалася йому від літературного учителя *Михайла Драгоманова*. Як зазначає *Ярослава Мельник*: «Є щось глибоко символічне в тому, що саме в рік смерті М. Драгоманова (1895) І. Франко запропонував Науковому товариству імені Шевченка у Львові план видання апокрифів і легенд з українських рукописів, реалізація якого стала блискучим завершенням починань М. Драгоманова в царині дослідів апокрифічного письменства»¹⁸... Це зайняло І. Франкові багато часу, який, на думку його сучасників, письменник міг би присвятити художній творчості.

¹⁶Див.: Глушко М. Іван Франко – ініціатор та учасник народознавчої експедиції 1904 року. Українське літературознавство, 2019. Вип. 84. С. 133.

¹⁷Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину. Збір. творів :У 50 т. Т. 36. С. 72.

¹⁸Мельник Я. Іван Франко й biblia аросурфа. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. С. 25.

У НТШ Іван Франко працював також і в математично-природописно-лікарській комісії, яка була створена в 1893 році. Вчений мав тісні зв'язки з першим головою цієї комісії **Іваном Верхратським**, який був його учителем біології ще у Дрогобицькій гімназії. Франко прихильно оцінив працю свого вчителя над упорядкуванням української природознавчої термінології.

У 1911 році І. Франко написав статтю-спогад «Причини до фавни Східної Галичини». Праця призначалася до друку у «Збірнику математично-природописно-лікарської секції». З невідомих причин вона не була надрукованою. Рукопис, переписаний з автографа одним із секретарів у час хвороби автора, вперше опублікований у наш час знаним бібліографом та франкознавцем **Мирославом Морозом**¹⁹.

У 1913 р. І. Франко включився в дискусію, започатковану видатним істориком **Степаном Томахівським** щодо перетворення НТШ в Академію наук. Ідея відкриття українського університету у Львові у 1916 році відкривала перспективи перетворення НТШ у Львові в Академію наук. Франко розумів привабливість такої ідеї. Водночас він застерігав: «Мені особисто, що знаю досить добре малочисленність та слабку кваліфікацію наших наукових сил навіть для праці в такій інституції, як Наук. тов. ім. Шевченка, ся вперта пропаганда ідеї про Академію наук усе була несимпатична, хоч я не сопроотивлявся їй»²⁰.

1914 рік мав бути ювілейним подвійно – 100-ліття з дня народження Тараса Шевченка і 40-річчя літературної діяльності Івана Франка. Як зазначав Володимир Гнатюк: «Товариство бажало дуже урочисто відсвяткувати столітні роковини уродин свого патрона та обходити ювілей 40-літньої літературної праці Івана Франка. Проектовано урядити святочні збори товариства з академією та з'їзд українських учених, письменників і артистів із усієї української території. Розписано конкурс на написання критичної біографії поета та визначено на неї 1000 рублів премії з фонду Ол. Кониського. Постановлено видавати премії тим ученим, що виладять у сім році наукові праці про Т. Шевченка. Постановлено владити фототипічне видання записної книжечки Поетової та першого «Кобзаря» і присвятити два томи «Записок» для праць про Шевченка»²¹.

До цієї дати мала бути підготовлена бібліографія «Sevcenkiana», відгуки сучасників про творчість поета та словник Шевченкової мови. На жаль, події Першої світової війни перешкодили цим планам. Ювілей Івана Франка планувався скромним і мав закінчитися пам'ятковим збірником у честь поета і почесним дарунком. І хоча для цього збірника були зібрані праці автора та майже все підготовлено до друку, події Першої світової війни перекреслили ці плани. Збірник «Привіт Іванови Франкови в сорокалітє його письменницької праці 1874–1914» вийшов уже після смерті поета з підписом голови ювілейного комітету Володимира Гнатюка та членів **Івана Труша, Степана Томахівського та Івана Кривецького**.

5 березня 1916 року Іван Франко продиктував галицькому правникові і своєму приятелю **Карлу Бандрівському** свій заповіт «Моя остання воля», в якому заповів рукописний архів та особисту бібліотеку Науковому товариству ім. Шевченка, які він вважав «від многих літ не приватну власність, а частину національного скарбу, який по його смерті повинен вповні перейти на користь духовним інтересам української нації [...]»²²

Наукове товариство ім. Шевченка взяло на себе організацію похорону великого сина України. На жалобному засіданні Товариства 30 травня 1916 року виступив його тодішній голова **Василь Щурат**, який засвідчив, що поява Івана Франка в інтелектуальному житті України була фактом зрілості українців: «Раз уже раніше ступінь енергії виявився в геневі закордонної України, в Шевченку, що удержав нашу націю над самим берегом пропасти, копаної від першої хвили ламання присяг. Та вдруге виявився він не менше блискучо в геніальному синові австрійської України, у Франку, що силою свого духу опанував не лише ближчу вітчизну, але зв'язану з нею національно половиною російського царства, випереджаючи в успіхах побідно армії центральних держав Європи. Що до життя наново покликав Шевченку, те в нерозривну цілість зв'язав Франко»²³.

Діяльність Івана Франка в НТШ ще з 90-х років XIX ст. сприяла визнанню досягнень української науки у світі. Членами Наукового товариства імені Шевченка були видатні вчені з України та Європи, визнані авторитети з різних галузей знань. Серед них: **А. Айніштайн, А. Йоффе, А. Мазон, М. Фасмер, Д. Сімсон, Г. Кох, О. Шахматов, А. Брікнер**.

Особа українського вченого, письменника та громадського діяча Івана Франка стала відомою завдяки його праці в Товаристві та знайомству з багатьма видатними науковцями – членами Товариства. Іван Франко зумів зацікавити проблемами української науки та культури європейських інтелектуалів того часу – австрійських славістів **Ватрослава Ягича** та **Йозефа Їречека**, польських славістів **Александра Брікнера** та **Івана (Яна) Бодуена де Куртене**, чеського вченого та майбутнього президента Чехословаччини **Томаша Масарика**, болгарського славіста **Івана Шишманова**.

Невтомна праця І. Франка в Науковому товаристві ім. Шевченка – приклад служіння літератора, вченого, громадського діяча своєму народові. «Десять найкращих літ життя (1898–1907) віддав він цілковито праці для української літератури й науки, і найцінніші його праці й твори постали в тім часі. Та не тільки він сам працював у Товаристві, але й притягав інших, подавав ініціативу до праць, кермував ними» (Володимир Гнатюк).

Діяльність Івана Франка в НТШ та поза ним стала надійним фундаментом для розвитку гуманітарної науки в Україні. ■

¹⁹Мороз М. З науково-природничої спадщини Івана Франка. Українське літературознавство. Іван Франко. Статті і матеріали. Львів, 1992. вип. 56. С. 4–10.

²⁰Франко І. Непорозуміння у справі зміни статута Наук. тов. ім. Шевченка у Львові. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка : 1892–1934. Серія : Грушевськiana. Т. 8. Нью-Йорк; Дрогобич; Львів, 2006. С. 358.

²¹Гнатюк В. І. Франко і Наукове Товариство ім. Шевченка. Спогади про Івана Франка. Львів: Каменяр, 2011. С. 81.

²²Мельник Я. І остання часть дороги ... Іван Франко в 1908–1916 роках. Дрогобич : Коло, 2016. С. 292.

²³Щурат В. Промова на жалобному засіданні Наукового товариства ім. Шевченка, присвяченому пам'яті І. Франка. Діло, 1916, 31 Травня.